

Que en fundar-se una població es començà per haver-hi una sola casa és cosa que ho diu la raó natural, casa que per la seva importància, ja que seria senyora de la major part de les terres del terme estaria cercada de muralles per prevenir-se i defensar-se de les escomeses dels malfactors que volguessin usurpar els seus dominis, i per aquest motiu sota la seva protecció s'empararia la primera església que s'edifiqués en aquell lloc acabades les persecucions que sofriren els cristians pels emperadors romans.

Altra que també es certa, que el terreny que ocupa l'església parroquial i la plaça de davant havia pertenescut a la família Montells, de La Coma. Així fou que Arnau de Montells declara, en fer testament, l'any 1190, que el solar que ocupa l'església és alou d'ell, és a dir, que està lliure de prestacions al Rei ni a altres senyors. I, quant a la plaça, hi ha veïns que recorden que el dia primer de Carnestoltes, i altres diuen de la Festa Major, abans de començar el ball de tarda baixava En Montells, de La Coma, amb una parella de bous, i amb la rella, passava un solc de cap a cap de la plaça en demostració de que era el senyor dominical de la mateixa.

Creuen els veïns de la capella de Sant Hilari que Carlemany, rei franc que per una temporada exercí el protectorat de Catalunya, ordenà que s'obrés una campana per a la dita capella, com ho ordenaria, segons l'*Especulum Vallense*, per la de Sant Cristòfor de Monteugues de Montmany que encara en temps del seu autor (segle XVIII) s'hi llegia la inscripció *Carolus Magnus me fecit*.

La campana actual apar ésser de l'any 1416. No és, doncs, de l'època en que regnà Carlemany (768 a 814), però sí que podria haver-se fet amb metall d'una que fos vella perquè estava disposat per un cànon eclesiàstic que en obrar una campana nova, com així mateix en reedificar una església, s'havia d'aprofitar el material de l'antiga. Es conserva una tela de l'altar anterior a l'actual que representa un rei coronat agenollat davant de la capella i en actitud de demanar alguna gràcia al Sant Patró, que l'hi apareix entre una grossa nuvolada. Aquest passatge pot tenir una relació amb la tradició? El que és cert, és que la capella antiga que es desplomà i en substitució d'ella s'edificà l'actual, en 1795, era romànica i que la casa a la qual pertany mostra encara finestres i arcs interiors de pedra de l'estil romànic més primitiu, i que també al voltant de la capella s'han trobat trossos d'àmfores i de teula romana.

A pocs minuts de distància de la vila — i s'entenia per vila antigament no el terme municipal i parroquial, sinó el nucli de la població — hi ha un paratge d'on han sortit multitud de desferres d'època romana, el qual es coneix per camps de les Parets, qualificatiu que En Balari Jovany atribueix a tot lloc on hi hagin existit edificacions d'aquella naturalesa. Ara bé; la tradició assenyala en aquell pla l'emplaçament d'un hostel romà. I com que en la superfície d'aquells camps ha aparegut abundantíssima quantitat de ceràmica esmi-